

АДМІНІСТРАТИВНА ЮСТИЦІЯ

Пустовіт Ю. Ю., Запотоцька О. В., Тімашов В. О.

У науковій статті досліджено визначення різних підходів до поняття, зміст адміністративної юстиції, сутності та особливостей функціонування адміністративних судів, визначенню механізму захисту прав та свобод громадян у сфері публічно-правових відносин. Виділено основні види адміністративно-правових засобів захисту прав людини і громадянина.

У роботі визначено сутність та зміст поняття «адміністративна юстиція». Досліджено теоретико-правові особливості адміністративного судочинства України, які відрізняють їх від діяльності інших судів загальної юрисдикції. Визначено місце адміністративних судів у судовій системі української держави.

Проведено аналіз щодо діяльності адміністративної юстиції. Розглянуто її як гарантований державою й закріплений законодавством механізм судового контролю за законністю дій та рішень адміністрації.

Ключові слова: адміністративна юстиція, адміністративне судочинство, публічно-правові відносини, система органів адміністративної юстиції, Кодекс адміністративного судочинства України.

В научной статье исследовано определение различных подходов к понятию, содержание административной юстиции, сущности и особенностей функционирования административных судов, определению механизма защиты прав и свобод граждан в сфере публично-правовых отношений. Выделены основные виды административно-правовых средств защиты прав человека и гражданина.

В работе определена сущность и содержание понятия «административная юстиция». Исследованы теоретико-правовые особенности административного судопроизводства Украины, которые отличают их от деятельности других судов общей юрисдикции. Определено место административных судов в судебной системе украинского государства.

Проведен анализ о деятельности административной юстиции. Рассмотрены ее как гарантированный государством и закреплённый законодательством механизм судебного контроля за законностью действий и решений администрации.

Ключевые слова: административная юстиция, административное судопроизводство, публично-правовые отношения, система органов административной юстиции, Кодекс административного судопроизводства Украины.

Pustovit Yu. Yu., Zapototska O. V., Timashov V. O. Administrative justice

Judicial mechanism for protection of individual rights from violations by administrative bodies, in particular, courts and special rules of procedure. In most European countries, specialized (administrative) courts have been established, or there are specialized units for administrative disputes within ordinary courts. Most often, such disputes are resolved by courts according to the rules of administrative proceedings, according to which the court more actively promotes the protection of individual rights than in the classic adversarial civil proceedings, where the dispute is resolved between individuals.

The article is devoted to the well-known various contractual concepts, change of administrative services of justice, preservation and use of functioning of administrative courts, separated in work of the public and free citizens in public-legal relations. The basic types of administrative and legal human and human rights are highlighted.

The essence and content of the concept of “administrative justice” are defined in the paper. The theoretical and legal peculiarities of the administrative judiciary of Ukraine, which differentiate them from the activity of other courts of general jurisdiction, are investigated. The place of administrative courts in the judicial system of the Ukrainian state is determined.

The analysis on the activity of administrative justice was carried out. It is considered as a state-guaranteed and statutory mechanism for judicial control over the legality of actions and decisions of the administration.

The method of ensuring lawfulness in the sphere of executive power and local self-government is explained. It is determined which disputes fall within the jurisdiction of the administrative courts. It is substantiated that administrative justice is a component of administrative justice.

The ways of realization of the principle of state responsibility for the activity before the person are described. On this basis, the human right to appeal against decisions, actions or omissions of state authorities, local self-government bodies, their officials and officials has been determined in court. The state’s obligation to assert and uphold human rights and freedoms is explained.

It is substantiated that administrative justice can be regarded as a form of administrative justice. It describes what the principles of justice are. The system of administrative courts is defined.

Based on the materials examined, relevant conclusions were drawn regarding the state of administrative justice in the Ukrainian state.

Possibilities of using existing methodological approaches for effective scientific knowledge of the Institute of Administrative Justice in Ukraine have been identified, as well as the procedure of functioning of administrative justice.

Key words: administrative justice, public relations, system of administrative justice bodies, Code of Administrative Justice of Ukraine.

Постановка проблеми та її актуальність. Для сучасної України головним завданням є становлення її як правової, соціальної держави. Для досягнення цієї мети необхідне ефективне функціонування системи органів державної влади та створення балансу між громадянським суспільством і владою. Система органів адміністративної юстиції України пройшла довгий шлях становлення та розвитку. Саме тому дослідження історичного етапу становлення цієї системи дозволяє визначити перспективи її розвитку, а також зробити певні висновки щодо чинної системи.

Судовий механізм адміністративної юстиції в галузі захисту прав людини виключає свавілля органів публічної влади й забезпечує відповідальність суб'єктів владних повноважень за свою діяльність перед людиною. Наразі важливим складником цього механізму є адміністративна юстиція, дії якої спрямовані на здійснення спеціалізованого судового контролю за діями та рішеннями публічної адміністрації.

Необхідно детально вивчити питання судового захисту прав, свобод та законних інтересів учасників правовідносин, які виникають у сфері адміністративної діяльності органів держави та місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших суб'єктів, що здійснюють свої управлінські функції на основі законодавства, включно з виконанням делегованих повноважень. Норма статті 124 Конституції України вказує на те, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі [1].

Завдяки здійсненню адміністративного правосуддя в Україні люди можуть реалізовувати свої права щодо оскарження незаконних рішень, дії чи бездіяльності органів державної влади. Таким чином, положення статті 55 Конституції України, яка свідчить про те, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, будуть істотно наближені до втілення в життя [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні теоретичні засади адміністративної

юстиції розроблялись у працях таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як В. Авер'янов, Д. Бахрах, В. Бевзенко, Ю. Битяк, Ю. Георгієвський, І. Голосніченко, О. Гусарева, В. Кампо, А. Комзюка, В. Комарова, І. Кожушко, Т. Коломоєць, С. Ківалов, Р. Кусібоди, Р. Мельник, Ю. Старілов, Н. Хаманьова, Н. Янюка, та інших. Окремі теоретичні та практичні аспекти діяльності адміністративних судів в Україні розглядали С. Бондар, А. Борко, І. Коліушко, Р. Куйбіда, А. Неугодніков, О. Пасенюк, Ю. Педько, А. Руденко, О. Свіда, В. Стефанюк, І. Шруб тощо. Особливу увагу становленню й розвитку адміністративної юстиції та адміністративного судочинства надавали А. Боннер, В. Бойцов, С. Боботов, А. Єлістратов, В. Ремньов, Н. Саліщев, В. Сажин, Н. Хаманева, Д. Чечот та інші.

Вищезазначені вчені надали значну увагу визначенню адміністративної юстиції та судочинства. Проте й донині відсутня однозначна думка щодо поняття та сутності адміністративного судочинства України. Багато інших науковців присвятили свою роботу вивченню адміністративної юстиції, але їхні підходи до визначення поняття та природи адміністративної юстиції близькі до тих, що аналізувались вище.

Таким чином, перелічені вище обставини зумовлюють вибір актуальності обраної теми дослідження для детальної розробки теоретичних питань, визначення сутності та змісту поняття «адміністративна юстиція».

Метою статті є визначення сутності та поняття «адміністративна юстиція», з'ясування його змісту, виявлення особливостей функціонування адміністративних судів.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням України як правової держави є гарантія захисту суб'єктивних прав громадян від порушень із боку органів публічної влади. Варто зазначити, що основною формою судового захисту прав фізичних та юридичних осіб від порушень адміністративних органів держави та місцевого самоврядування виступає адміністративна юстиція, яка є неодмінною належністю правової держави [2, с. 8-20]. Основним організаційним підрозділом адміністративної юстиції є суд – спеціально створена державою установа для вирішення справ публічно-правового характеру.

Та перш ніж розпочати обговорення проблеми діяльності адміністративної юстиції, потрібно дати визначення останньому. З формального та логічного погляду, термін «адміністративна

юстиція» точно відображає зміст цього правового інституту, який характеризується наявністю спеціальних адміністративних судів та їх юрисдикцією. Нині немає єдиного підходу до визначення поняття адміністративної юстиції. В сучасній вітчизняній та зарубіжній адміністративно-правовій науці є ціла низка різноманітних підходів до визначення змісту поняття «адміністративна юстиція». На думку Ю. Шемшученко, адміністративна юстиція – це особливий порядок вирішення судами та іншими вповноваженими органами адміністративно-правових спорів [3, с. 499]. Інші автори вважають, що адміністративна юстиція – це «процедура розгляду, вирішення спорів у судовій процесуальній формі, котрі виникають між громадянами або юридичними особами та адміністративними органами» [4, с. 18]. На основі аналізу наукових джерел Р. Куйбіда виділив три складники концепції адміністративної юстиції:

1) спеціальні процедури вирішення адміністративно-правових спорів судами та іншими державними вповноваженими установами;

2) незалежна судова влада, спрямована на вирішення суперечок між громадянами та органами управління;

3) не лише особливий вид судових процесів, а й система спеціалізованих судів чи спеціалізованих судових управлінь, які керують адміністративним правосуддям [5, с. 26].

А. Єлістратов визначав адміністративну юстицію як «судове оскарження дій управління, що є державно-правовою гарантією для громадян та означає підпорядкування влади судовому контролю» [6]. За словами В. Сажині, «адміністративна юстиція виражає цей аспект адміністративної діяльності лише у формі дії чи бездіяльності. Її об'єкт – неналежна управлінська діяльність» [7]. Вивчаючи різні підходи розуміння адміністративної юстиції, Ю. Битяк вважає, що всі дослідники цієї проблеми дійшли висновку, що адміністративна юстиція – це захист прав та свобод у судовому порядку у сфері адміністративної діяльності [8].

Д. Чечот провів найбільш ретельне вивчення питань адміністративної юстиції. Термін «адміністративна юстиція» є внутрішньо суперечливим, оскільки поєднує в собі різні поняття – «адміністрація» та «юстиція»:

1) адміністрація (*administratio*) – це управління, керівництво (з огляду на характер діяльності), а щодо відповідних органів та осіб – це виконавчо-розпорядчі органи державного управління та їх посадові особи;

2) юстиція (*justitio*) – це законність, справедливість, правосуддя, а щодо органів, що її здійснюють, – система судових установ, судове відомство [4]. За змістом та зовнішнім вираженням є різниця між управлінням і правосуддям. Управління базується на повноваженнях кожної державної установи. У межах повноважень установи воно підпадає під прямі вказівки закону, якщо такі є, або за своїм розсудом, а законність є визначальним принципом діяльності адміністрації.

Проаналізувавши низку визначень поняття адміністративної юстиції, що, проте, не дає можливості повністю його охарактеризувати, можна сказати, що основним призначенням адміністративної юстиції є відновлення порушеного права. Термін «адміністративна юстиція» одержав велику кількість різних визначень, але всі зазначені підходи мають певні відмінності. Варто зазначити, що кожен із цих методів має право на своє існування. Насправді ця розбіжність не є принциповою і її можна погодити вченими, використовуючи концепцію відповідним чином. Наведені вище визначення мають спільною рисою те, що адміністративна юстиція розглядається як особливий порядок вирішення адміністративних спорів, а різниця полягає в суб'єкті, який наділений повноваженнями вирішувати ці спори. Взагалі, адміністративна юстиція розуміється як особливий вид правосуддя, метою якого є розгляд скарг громадян, громадських об'єднань, інших фізичних та юридичних осіб на незаконні дії чи бездіяльність органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, які завдають позивачам матеріальних чи моральних збитків.

Предметом адміністративної юрисдикції є всі публічно-правові спори, в яких однією зі сторін є фізична чи юридична особа, а іншою – суб'єкт владних повноважень. Розбудова та діяльність адміністративних судів України регулюється Конституцією України, законами України «Про судоустрій і статус суддів» [9], Кодексом адміністративного судочинства України [10], іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними зобов'язаннями, взятими на себе нашою державою.

Відповідно до принципів та норм Загальної декларації прав людини [11] кожна держава створила механізм захисту прав людини і громадянина, а також установила нормативні вимоги щодо їх виконання. Основний Закон України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь

і гідність, недоторканість і безпека вважаються найвищими соціальними цінностями в Україні. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрям діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Заохочення та захист прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, Ст. 3]. Інакше кажучи, захист прав людини та громадянина гарантується й залежить головним чином від держави та її правових інститутів. Видами адміністративно-правових засобів захисту прав людини і громадянина є: конституційне право особи на звернення і оскарження; судовий захист і контроль; діяльність органів прокуратури та представництво інтересів особи прокурором в адміністративному судочинстві.

Із метою захисту прав людини і громадянина в нашій державі було створено судову систему, в діяльності якої важливе місце посідає адміністративний суд. Порядок здійснення адміністративного судочинства встановлюється Конституцією України [1], КАСУ [10] та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зміст поняття «адміністративне судочинство» розкривається в п. 5 ст. 4 КАС України: адміністративне судочинство – діяльність адміністративних судів щодо розгляду й вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом. Проаналізувавши статті 18-20 Кодексу адміністративного судочинства України, є підстави стверджувати, що в Україні діє певна система адміністративних судів. Ця система складається із:

1) місцевих адміністративних судів, які є судами першої інстанції й розглядають справи, пов'язані із правовідносинами в публічно-правовій сфері;

2) апеляційних адміністративних судів, котрі переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів;

3) Вищого адміністративного суду, що розглядає в касаційному порядку адміністративні справи у сфері публічних правовідносин.

В Україні найвищою інстанцією є Верховний Суд, який переглядає в порядку повторної касації справи за винятковими обставинами. У статті 125 Конституції України [1] та в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [9] закріплено, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації. Закон передбачає, що судові процеси повинні проводитись

суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Варто зауважити, що адміністративне судочинство – це врегульована законом діяльність адміністративних судів. Воно, як і адміністративний процес, є невід'ємним складником адміністративної юстиції. Адміністративний процес – це врегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на реалізацію норм відповідних матеріальних галузей права у процесі розгляду й вирішення окремих справ. До юрисдикції адміністративних судів, згідно з КАС України, належать:

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності;

2) спори щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень щодо реалізації їхньої компетенції у сфері управління, зокрема делегованих повноважень, а також спори, які виникають через укладання та виконання адміністративних договорів;

4) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, установлених законом, за винятком звернень про накладення стягнень за адміністративні проступки;

5) інші публічно-правові спори у випадках, установлених цим Кодексом [10].

Частиною 2 ст. 19 КАСУ визначено, що компетенція адміністративних судів не поширюється на справи: що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; мають вирішуватись у порядку кримінального судочинства; про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; щодо відносин, які, відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулювальної організації, віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої цієї статті [10].

Варто пам'ятати, що адміністративна система судочинства України стала достатньо ефективним засобом захисту прав людини у сфері публічного права. Якщо людина вважає, що її права, свободи чи інтереси були порушені суб'єктом владних повноважень, вона має право звернутись до адміністративного суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. Відповідно

до положень статті 16 КАСУ, кожна людина має право на отримання правової допомоги у вирішенні справ в адміністративному суді в порядку, визначеному законодавством [10]. Щодо захисту основних прав і свобод громадян, варто зазначити, що Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється, перш за все, в конституційному визначенні обов'язків держави (статті 3, 16, 22).

Із метою вдосконалення судової системи та встановлення справедливого судочинства в Україні були визначені принципи здійснення правосуддя, які визначаються ст. 129 Конституції України [1] та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [9]. Принципи судових процесів охоплюють: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення. Також закон може визначати інші принципи справедливості.

Отже, запровадження адміністративної юстиції в Україні, створення Державної судової адміністрації як однієї з гарантій незалежного правосуддя та організація підтримки судової діяльності є важливою гарантією реалізації конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною. Діяльність адміністративних судів не призначена для покарання протиправних дій громадян, а навпаки, визначає пріоритет адміністративної юстиції, яким є захист прав людини та відновлення її правового статусу.

Висновки. На підставі вищевикладеного стає зрозумілим той факт, що запровадження адміністративної юстиції було однією з найважливіших цілей української держави. Важливість функціонування в Україні адміністративних судів зумовлена низьким ступенем довіри населення до судів загальної юрисдикції.

Таким чином, основними причинами запровадження адміністративного судочинства в українській державі можна назвати такі:

1) недостатня кількість фахівців серед суддів, які здійснюють свою діяльність у сфері адміністративної юрисдикції;

2) збільшення кількості адміністративних спорів серед загальної чисельності судових справ;

3) необхідність посилення гарантій та засобів захисту прав людини від свавілля з боку органів публічної влади;

4) територіальна прив'язаність юрисдикції судів до адміністративно-територіального устрою держави, яка дає можливість чиновницькому апарату певною мірою впливати на суддів;

5) відсутність належної та ефективної процедури судового вирішення справ, яка б урахувала специфіку публічно-правових відносин.

Задля покращення функціонування і для пришвидшення розвитку адміністративної юстиції необхідно постійно вдосконалювати галузь захисту прав і свобод людини та громадянина. Держава разом із суспільством повинні бути зацікавлені у правовому захисті свобод та законних інтересів громадян. Реалізація прав та свобод людини має на меті створення умов для нормальної життєдіяльності суспільства.

Утворення динамічної та ефективної судової влади в Україні є важливою й необхідною умовою стабілізації всієї системи національного законодавства та успішної інтеграції нашої держави у правову сферу розвинених країн світу.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Текст Проєкту «Адміністративного процесуального кодексу України», до третього читання 16.03.2005р. / Онопенко В., Мусіяка В., Мойсик В., Стретович В. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=12720.

3. Онищук М. Адміністративний суд. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1 : А-Г. С. 499. URL: http://leksika.com.ua/18200205/legal/administrativniy_sud.

4. Чечот В. Адміністративна юстиція. Теоретичні проблеми. Ленінград : Вид-во Ленінград. ун-ту, 1973. С. 8-20.

5. Основи адміністративного судочинства й адміністративного права: навч. посіб. / за заг. ред. Р. Куйбіди, В. Шишкіна. Київ : Старий світ. 2006. 576 с.

6. Елістратов А. Основний початок адміністративного права. Видання друге. Москва, 1917. С. 252-285.

---

7. Сажина В. Адміністративна юстиція: до теорії та історії питання. *Рад. госуд. і право*. 198. № 9.

8. Підручник / Ю. Битяк, В. Гарашук, О. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

9. Закон України «Про судоустрій і статус судів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

10. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

11. Загальна декларація прав людини (рос/укр) від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

12. Риков В.Д. Деякі питання створення адміністративної юстиції в Україні. *Правова держава*. 1999. Вип. 9. С. 171-175.

Пустовіт Ю. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Київського національного
торговельно-економічного університету

Заптоцька О. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Київського національного
торговельно-економічного університету

Тімашов В. О.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Київського національного
торговельно-економічного університету